

مجموعه مقالات

اسفندماه ۱۳۹۸

اندیشه‌های بزرگ تبیین

خروج ایران از ان پی تی، چالش‌ها و فرصت‌ها

الحمد لله

انديشكده راهبردي تبیین

مجموعه گزارش راهبردي

خروج ايران از ان پي تی، چالش ها و فرصت ها

وبگاه انديشكده : www.Tabyincenter.ir

نشانی : تهران، اقدسيه، خيابان شهيد موحد دانش، خيابان نسترن، پلاك ۳۲، واحد ۱۱

كد پستي : ۱۹۵۷۶۶۴۷۳۱

تلفن : ۲۶۱۵۳۳۲۹

نمبر : ۸۹۷۷۱۹۶۴

فهرست

۶	مقدمه
۶	عضویت ایران در ان پی تی
۸	برجام و ان پی تی
۹	فرصت‌ها و هزینه‌های خروج ایران از ان پی تی
۱۲	جمع‌بندی
۱۳	منابع

مقدمه

دستیابی آمریکا و شوروی به تسلیحات هسته‌ای آغازگر جنگ سرد به مثابه یکی از مهم‌ترین ادوار تاریخ معاصر جهان بود. وقوع بحران موشکی کوبا در ۱۹۶۲ این دو دولت را تا آستانه جنگ هسته‌ای پیش برد و دستیابی سه دولت بریتانیا در ۱۹۵۲، فرانسه در ۱۹۶۰ و چین در ۱۹۶۴ به سلاح هسته‌ای، احتمال دستیابی دیگر دولت‌ها به بمب‌های اتمی را افزایش داد. علاوه بر آن، برخی دیگر از کشورها نیز در پی دستیابی به فناوری انرژی هسته‌ای در مصارف غیرنظامی مانند تولید برق بودند. این تحولات مقدمه‌ای شد تا آمریکا، بریتانیا و شوروی از ۱۹۶۵ تا ۱۹۶۸ مذاکراتی را با هدف تأسیس پیمانی جهت جلوگیری از دستیابی دیگر دولت‌ها به تسلیحات هسته‌ای آغاز کنند. سرانجام معاهده منع گسترش تسلیحات هسته‌ای اول ژوئیه ۱۹۶۸ تحت نظارت سازمان ملل در ژنو به نتیجه رسید و به جز پنج عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل، دیگر کشورها را از حق دستیابی به سلاح هسته‌ای منع کرد. به همین دلیل هند، پاکستان و رژیم صهیونیستی هرگز به آن نپیوستند و کره شمالی نیز که در سال ۱۹۸۵ آن را پذیرفته بود، سال ۲۰۰۳ از آن خارج شد. [۲]

عضویت ایران در ان پی تی

همزمان با تصویب این پیمان در آمریکا، بریتانیا و شوروی در ۱۰ تیر ۱۳۴۷، نمایندگان دولت ایران در واشنگتن، لندن و مسکو نیز آن را امضا کردند و در نهایت ۱۱ دی ۱۳۴۸ به تصویب مجلس شورای ملی و ۱۱ روز بعد به تصویب مجلس سنا رسید که طبق آن ایران پذیرفت ضمن عدم دستیابی به تسلیحات هسته‌ای، کلیه فعالیت‌های مرتبط با غنی‌سازی و شکافت هسته‌ای

در مصارف صلح‌آمیز را با نظارت آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به انجام برساند[۳].

با پیروزی انقلاب اسلامی و به دنبال آن، قطع روابط با آمریکا و تنش با دولت‌های غربی و شوروی، همکاری‌های هسته‌ای تحت‌الشعاع قرار گرفت. به طوری که آمریکا عرضه سوخت غنی‌شده برای رآکتور تحقیقاتی تهران، فرانسه ارائه اورانیوم غنی‌شده و آلمان نیز کمک به راه‌اندازی نیروگاه بوشهر را متوقف ساختند و چین و شوروی نیز حاضر به همکاری نشدند[۴]. بنابراین جمهوری اسلامی به سوی دستیابی به دانش بومی فناوری هسته‌ای و غنی‌سازی حرکت کرد و با توجه به رویکرد تبعیض‌آمیز آژانس و دولت‌های غربی، از اعلام به‌روز آن خودداری نمود و تصمیم به اعلام مرحله‌به‌مرحله داشت تا اینکه اسفند ۱۳۸۰ آژانس تزریق گاز هگزافلوراید در نطنز بدون اطلاع آژانس را کوتاهی از پادمان نظارتی آژانس مبنی بر عدم انحراف برنامه‌های هسته‌ای صلح‌آمیز تلقی کرد.

در پی مذاکرات ایران و تروئیکای اروپایی، جمهوری اسلامی برای اعتمادزایی، از سال ۱۳۸۲ حاضر به اجرای داوطلبانه پروتکل الحاقی مصوب ۱۹۹۷ مبنی بر نظارت‌های سرزده بازرسان آژانس از هر نقطه مشکوک در ایران شد. ولی با وجود قطع‌نامه‌های صادره از سوی شورای حکام آژانس، از تصویب آن در مجلس شورای اسلامی خودداری ورزید[۵] و با ارسال پرونده هسته‌ای ایران از شورای حکام آژانس به شورای امنیت در ۱۳۸۵، اجرای داوطلبانه پروتکل را به کناری نهاد[۶]. ولی با وجود قطع‌نامه‌های شورای امنیت درباره پرونده هسته‌ای، همچنان به عضویت در ان‌پی‌تی ادامه داد و حضور در آن را لازمه اثبات صلح‌آمیز بودن فعالیت‌های هسته‌ای و رد ادعاهای بی‌اساس رژیم صهیونیستی و دولت آمریکا مبنی بر اهداف نظامی این برنامه می‌دانست.

برجام و ان پی تی

شورای امنیت سازمان ملل از ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹، پنج قطعنامه متمایز علیه برنامه صلح آمیز هسته‌ای ایران به تصویب رساند که مفادی از آن‌ها که ناظر به ان پی تی است را می‌توان در جدول زیر مشاهده کرد [۷].

مفاد مرتبط با ان پی تی	توضیحات	
تعلیق کامل غنی‌سازی و فرآیند تحقیق و توسعه ممنوعیت واردات اقلام مرتبط با غنی‌سازی تصویب و اجرای پروتکل الحاقی	قطعنامه ۱۶۹۶ با اشاره به گزارش‌های شورای حکام آژانس	۹ مرداد ۱۳۸۵
تعلیق کامل فرآیند آب‌سنگین ممنوعیت واردات اقلام مرتبط با آب‌سنگین ممنوعیت تحصیل ایرانیان در رشته‌های هسته‌ای در خارج از کشور	قطعنامه ۱۷۳۷ با تأکید بر اجرای مفاد قطعنامه قبلی	۲ دی ۱۳۸۵
ممنوعیت واردات هر گونه اقلام مرتبط با برنامه هسته‌ای ممنوعیت اخذ وام خارجی مرتبط با برنامه هسته‌ای	قطعنامه ۱۷۴۷ با تأکید بر اجرای مفاد قطعنامه‌های قبلی	۴ فروردین ۱۳۸۶
بازرسی محموله‌های مشکوک به اقلام ممنوعه به مقصد ایران هشدار نسبت به اعطای اعتبار به بخش خصوصی ایران	قطعنامه ۱۸۰۳ با تأکید بر اجرای مفاد قطعنامه‌های قبلی	۱۳ اسفند ۱۳۸۶
ممنوعیت ساخت تأسیسات جدید مرتبط با برنامه هسته‌ای بازرسی محموله‌های مشکوک به اقلام ممنوعه از مبدأ ایران	قطعنامه ۱۹۲۹ با تأکید بر اجرای مفاد قطعنامه‌های قبلی	۱۹ خرداد ۱۳۸۹

طبق برجام، قطعنامه‌های پیشین ملغی اعلام شد ولی محدودیت‌های زمان‌داری برای فعالیت‌های مرتبط با تحقیق و توسعه، میزان و سطح غنی‌سازی، فرآیند تولید آب‌سنگین و هم‌چنین خرید و فروش اورانیوم غنی‌شده بر ایران وضع شد و علاوه بر آن، ایران موظف به اجرای پروتکل الحاقی و تصویب آن در پایان غروب‌های هسته‌ای گردید [۸]. بنابراین سطح تعهدات ایران در

برجام، فراتر از تعهدات ذیل ان پی تی و حتی پادمان‌های نظارتی آن می‌باشد.

فرصت‌ها و هزینه‌های خروج ایران از ان پی تی

طبق نظر مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری لاهه در ۱۹۹۶، کاربرد سلاح هسته‌ای در دفاع مشروع، مجاز شمرده شده ولی ایران دکترین دفاعی خود را بر مبنای تجویز ساخت و استفاده از این تسلیحات قرار نداد و خواستار آن بود که طبق ماده ۱۱ اساسنامه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و هم‌چنین قطعنامه ۴۷۸ شورای امنیت مصوب ۱۹۸۱ تحت نظارت آژانس به تحقیق و توسعه و هم‌چنین استفاده عملی در مصارف غیرنظامی انرژی هسته‌ای دست یازد [۹]. با این حال بدعهدی‌های آمریکا و اروپا در عمل به تعهدات برجام و حفظ دستاوردهای اقتصادی ایران از این توافق، برخی از مسئولان را به صرافت آماده‌سازی مقدمات خروج از پیمان ان پی تی نمود. از جمله جمعی از نمایندگان مجلس طی طرحی، دولت را موظف کردند در صورت ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت سازمان ملل بلافاصله ضمن خروج از پیمان منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، اجرای تمامی الزامات ذیل این پیمان را ملغی و انجام کلیه همکاری‌های نظارتی با آژانس بین‌المللی انرژی اتمی را قطع کند. [۱۰] از سوی دیگر ماده ۱۰ ان پی تی نیز این حق را برای اعضا قائل شده تا «در صورتی که احساس کند موارد فوق‌العاده‌ای در رابطه با موضوعات این پیمان، منافع حیاتی کشورش را به مخاطره انداخته است، از پیمان خارج شود». [۱۱] بدین ترتیب از منظر حقوق بین‌الملل نه تنها معنی برای خروج از ان پی تی وجود ندارد، بلکه کلیه فعالیت‌های هسته‌ای ایران را از الزام قانونی به نظارت‌های آژانس رها می‌کند. با این حال، لازم است فرصت‌ها یا هزینه‌های احتمالی این اقدام به طور دقیق سنجیده شود.

خروج ایران از ان‌پی‌تی، سطح تهدیدات امنیتی غرب را بسیار تشدید می‌کند، زیرا با نگرانی نسبت به افزایش ابهام در برنامه هسته‌ای ایران مبنی بر احتمال سوق‌یابی به تسلیحات هسته‌ای، ممکن است برخی دولت‌های غرب آسیا از جمله عربستان سعودی، امارات و مصر نیز به سوی دستیابی به تسلیحات هسته‌ای حرکت کنند که علاوه بر تضعیف مزیت نسبی دولت‌های برخوردار از این قدرت، ضمانت اجرایی ان‌پی‌تی و معاهدات مرتبط با آن به شدت کاهش خواهد یافت. همچنین خروج ایران از ان‌پی‌تی به مثابه تهدید فزاینده این پیام را به آمریکا و متحدانش منتقل خواهد کرد که ایران اراده جدی برای مقاومت در برابر کمپین فشار حداکثری را خواهد داشت و به هر میزان که طرف غربی از عمل به تعهدات اجتناب ورزد و امتیازاتی بیش از حد معمول طلب نماید، با تحمیل هزینه‌های جدی روبرو خواهد شد. نهایتاً اینکه خروج از ان‌پی‌تی، برگ برنده و اهرم فشار مناسبی به نفع ایران روی میز مذاکرات احتمالی آینده خواهد بود.

ولی خروج از این معاهده، تبعاتی نیز برای ایران در پی خواهد داشت که مهم‌ترین آن تضعیف رابطه با دولت‌های غیرغربی مانند هند، ترکیه و به خصوص روسیه و چین خواهد بود. چنانچه معاون وزیر خارجه روسیه نیز به احتمال عملی شدن این تهدید، در صورت ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت، روی خوش نشان نداد[۱۲]. این مسأله توان ایران در دور زدن تحریم‌ها با استفاده از مراودات جاری با دولت‌های مذکور و همچنین حمایت احتمالی چین و روسیه در شورای امنیت از ایران را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. علاوه بر این، از منظر دیپلماسی عمومی نیز موضع ایران را تضعیف و اتهام‌های رژیم صهیونیستی و آمریکا مبنی بر تمایل ایران به ساخت سلاح هسته‌ای را در افکار عمومی و رسانه‌های جهان برجسته می‌کند. نکته مهم‌تر اینکه این تهدید از اعتبار کافی نزد محافل غربی برخوردار نیست. زیرا وزیر خارجه ایران پیش از خروج آمریکا از برجام تهدید کرده بود که یکی از واکنش‌های ایران می‌تواند خروج از ان‌پی‌تی باشد[۱۳].

ولی ایران نه تنها از ان پی تی بلکه از برجام نیز خارج نشد و با وجود اعمال شدیدترین تحریم‌های اقتصادی، تا یک سال به طور کامل به تعهداتش پایبند بود.

جمع‌بندی

به نظر می‌رسد مواجهه ایران با عضویتش در پیمان منع گسترش تسلیحات هسته‌ای می‌بایست با رویکردی که در قبال برجام پی گرفته شده، مطابقت یابد. بدین معنا در شرایطی که نظارت‌های آژانس وفق برجام به مراتب شدیدتر از ان‌پی‌تی است

در گام اول لازم است در صورت اصرار تروئیکای اروپایی به عدم اقناع نسبت به حقانیت ایران در کاهش تعهدات و هم‌سویی با فشارهای آمریکا، نظارت‌های آژانس در چارچوب برجام ملغی گردد.

در گام دوم در صورت تداوم بدعهدی‌ها و عدم کاهش فشارها از طُرقی مانند اینستکس و یا موارد مشابه، ایران می‌تواند اجرای داوطلبانه پروتکل الحاقی را کنار بگذارد.

در گام سوم، خروج از ان‌پی‌تی تنها در شرایطی که غرب با ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت، به طور یکجانبه اقدام به بازگشت همه تحریم‌های هسته‌ای نمود، می‌تواند در دستور کار قرار گیرد. با این ملاحظه که جمهوری اسلامی اعلام بدارد که به طور موقت و تا زمانی که مذاکرات به تحقق منافع ملی ایران منجر شود، از این پیمان خارج خواهد شد ولی به هیئتی از کارشناسان دولت‌های غیرغربی یا دولت‌های مسلمان غرب آسیا مانند ترکیه، عراق، لبنان، سوریه، قطر و عمان و نهادهای بین‌المللی مانند جنبش عدم تعهد، سازمان همکاری اسلامی و سازمان همکاری شانگهای اجازه می‌دهد طی برنامه زمان‌بندی شده و تعامل‌های دو یا چندجانبه از تأسیسات و فعالیت‌های هسته‌ای ایران بازدید به عمل آورند تا عدم تلاش ایران در جهت دستیابی به تسلیحات هسته‌ای اثبات شود.

منابع

[۱] Non Proliferation Treaty

[۲] همشهری آنلاین، آشنایی با پیمان ان پی تی، ۲۴ بهمن ۱۳۸۵، قابل بازیابی در آدرس زیر
<https://www.hamshahrionline.ir/news/15686>

[۳] مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، قانون پیمان بین‌المللی منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، قابل بازیابی در آدرس زیر
<http://rc.majlis.ir/fa/law/show/96429>

[۴] هنگامه البرزی، پیامدهای سیاسی حقوقی رژیم چندجانبه‌گرایی هسته‌ای و موضع ایران، فصل‌نامه سیاست خارجی، سال ۲۸، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۳

[۵] رضیه موسوی‌فر، مؤلفه‌های تشدید بحران در روابط ایران و آمریکا، ان پی تی یا توازن فراساحلی، فصل‌نامه سیاست، دوره ۴۹، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۸
 [۶] مشرق‌نیوز، پروتکل الحاقی چیست و چه تعهداتی برای ایران دارد، ۲۹ مهر ۱۳۹۲، قابل بازیابی در آدرس زیر

www.mshrgh.ir/257008/

[۷] پایگاه خبری انتخاب، از قطعنامه ۱۶۹۶ تا ۱۹۲۹، ۲۴ شهریور ۱۳۹۴، قابل بازیابی در آدرس زیر

<https://www.entekhab.ir/fa/news/225851>

[۸] متن ترجمه‌شده برجام توسط وزارت امور خارجه

[۹] محمود جلالی، حقوق بین‌الملل انرژی هسته‌ای و وضعیت ایران، دوفصل‌نامه اندیشه‌های حقوقی، شماره ۷، پاییز و زمستان ۱۳۸۳

[۱۰] نامه‌نیوز، متن طرح خروج ایران از ان پی تی، ۱۲ بهمن ۱۳۹۸، قابل بازیابی در آدرس زیر

<https://namehnews.com/fa/news/572160>

[۱۱] بی‌بی‌سی فارسی، سعید باقری، سایه ان پی تی بر سر منافع ایران؟، ۹ خرداد ۱۳۹۷، قابل بازیابی در آدرس زیر

<https://www.bbc.com/persian/blog-viewpoints-44308469>

[۱۲] پایگاه خبری انتخاب، واکنش روسیه به تهدید ایران برای خروج از NPT، ۳۰ دی ۱۳۹۸، قابل بازیابی در آدرس زیر

<https://www.entekhab.ir/fa/news/524973>

[۱۳] خبرگزاری فارس، خروج از NPT یکی از گزینه‌هاست، ۵ اردیبهشت ۱۳۹۷، قابل

بازیابی در آدرس زیر

<https://www.farsnews.ir/news/13970205000062>

اندرشکده بزرگترین

نشانی ما در شبکه های اجتماعی:

@Tabyincenter

www.tabyincenter.ir